

บทคัดย่อ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองน่าน การบ่งบอกอัตลักษณ์ และการต่อสู้เพื่อการเข้าถึงทรัพยากร ได้อาศัยแนวคิดและวิธีการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และมานุษยวิทยา เพื่อเรียนรู้ถึงเรื่องราวของชาวบ้านที่มักไม่ปรากฏหรือเป็นที่รับรู้ในบทบันทึกอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยกำหนดประเด็นการวิจัยเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษา โดยมีประเด็นการศึกษาที่อาศัยมโนทัศน์ร่วมกัน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ การบ่งบอกอัตลักษณ์ และการช่วงชิงการเข้าถึงทรัพยากร หลังจากนั้นจึงเลือกชุมชนที่เป็นตัวแทนของประเด็นการศึกษาเฉพาะที่แตกต่างกันไป โดยเลือกได้ทั้งหมด 5 ชุมชน คือ ชุมชนลาวพวน ชุมชนไทลื้อ ชุมชนขมุ ชุมชนบ่อเกลือ และชุมชนบ้านหลวง

ผลการวิจัยที่พบว่าเป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ร่วมกันของชุมชนเหล่านี้คือ เป็นชุมชนที่พลัดถิ่นหรือถูกอพยพโยกย้ายมาจากที่อื่นทั้งสิ้น ส่วนมากเกิดการอพยพเคลื่อนย้ายในยุคที่รู้จักกันทั่วไปว่า “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ชุมชนเหล่านี้มีความแตกต่างทางด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แบบแผนทางวัฒนธรรม เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และการใช้ทรัพยากร ที่ประกอบกันเข้าเป็นภูมิทัศน์ทางสังคมของเมืองน่านที่มีลักษณะเป็นภาพโมเสคทางชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ นอกจากนี้ชุมชนเหล่านี้ยังอยู่ภายใต้บริบททางภูมิศาสตร์และนิเวศวิทยาแบบหุบเขาและภูเขาของภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีอิทธิพลส่วนหนึ่งต่อการปรุงแต่งวัฒนธรรม การสร้างประวัติศาสตร์ การบ่งบอกอัตลักษณ์ และการใช้ทรัพยากรทั้งที่ถูกกำหนดจากรัฐและที่เป็นปฏิบัติการของชาวบ้านในท้องถิ่นเอง ดังนั้นประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ และการใช้ทรัพยากรที่เป็นประเด็นการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเป็นปฏิบัติการของชาวบ้านที่ดิ้นรนตอบโต้ต่อปฏิบัติการของวาทกรรมรัฐและทุนจากภายนอกในบริบทของเวลาและพื้นที่เฉพาะ

ชุมชนลาวพวนบ้านฝายมูลเป็นชุมชนชาติพันธุ์ไท-ลาวที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองพวนประเทศลาวมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในวงล้อมของคนไทยพื้นราบ ในยุคการสร้างรัฐชาติไทยและยุคการพัฒนาโดยรัฐ ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ความเป็นลาวเป็นสิ่งที่ต้องซ่อนเร้นไว้ข้างใน แต่ด้วยความมีอัตลักษณ์เป็นชุมชนพื้นราบ ทำนาดำ นับถือศาสนาพุทธ และเป็นกลุ่มคนที่มีรัฐชาติ จึงทำให้สามารถดำรงฐานะอยู่ในสังคมคนเมืองได้อย่างไม่แปลกแยกนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นทุนทางสังคม การดำรงอัตลักษณ์และประวัติศาสตร์ที่เคลื่อนไหวไปมาบนแกนของความเป็นลาวพวน-ไทยพวนจึงทำให้ชุมชนลาวพวนกลายเป็นชุมชนที่สามารถสร้างพื้นที่ทางสังคมและการเมืองได้อย่างหลากหลาย

ชุมชนไทลื้อบ้านหนองบัวและบ้านดอนมูลเป็นกรณีศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และการใช้ทรัพยากรที่เริ่มจากความเหมือนและกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วพัฒนาไปสู่ความแตกต่างและช่วงชิงในกระบวนการปรุงแต่งและสร้างความหมายใหม่ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ตำนาน และการบ่งบอกอัตลักษณ์เพื่อให้สามารถกลายเป็นสินค้าในระบบทุนนิยมในรูปของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภายใต้บริบทของการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกัน กระบวนการดังกล่าวเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมที่เคยเป็นทรัพยากรของชุมชนให้กลายเป็นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่กระจายอย่างไม่เท่าเทียมกันในระดับปัจเจกและระหว่างชุมชน ซึ่งนำไปสู่การต่อต้านและท้าทายของผู้ที่รู้สึกว่าตนเองสูญเสียประโยชน์

ชุมชนขมุบ้านห้วยปุกเป็นกรณีศึกษาที่เป็นภาพตัวแทนของประวัติศาสตร์ของคนชายขอบที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อดำรงอยู่ภายใต้กระบวนการบ่งบอกอัตลักษณ์ที่ถูกกำหนดจากรัฐและคนภายนอกกว่าเป็นชาวเขา ที่ชอบเคลื่อนย้าย ทำไร่เลื่อนลอย นับถือผี เป็นชนเผ่าที่ไร้รัฐ เป็นชนชั้นผู้ใช้แรงงาน และล้าหลังในลำดับขั้นของการพัฒนา ประวัติศาสตร์ของขมุจึงเต็มไปด้วยความทุกข์ยาก รังเกียจอัตลักษณ์ตนเอง และตกเป็นเหยื่อของการพัฒนาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในสถานะที่สถานที่อยู่อาศัยซึ่งมีความหมายต่อการดำรงอยู่ของความเป็นขมุกำลังถูกคุกคาม ชาวขมุบ้านห้วยปุกจึงต้องใช้ในการเมืองเชิงวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ อันได้แก่ พิธีกรรม เวทมนต์คาถา ความเชื่อในภูติผีปีศาจ และการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของตนเอง เพื่อขับไล่การคุกคามจากภายนอกและขจัดความกลัว ความกังวล ความไม่มั่นคงในวิถีชีวิตและความไม่แน่นอนในอนาคตของชุมชน

ชุมชนบ่อเกลือได้รับการบันทึกในประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นแหล่งผลิตเกลือในยุคโบราณ แต่เรื่องราวของผู้คนและชุมชนแห่งนี้กลับค่อนข้างคลุมเครือ เพราะถูกบดบังความสนใจโดยประวัติศาสตร์การช่วงชิงทรัพยากรเกลือ ประวัติศาสตร์ของชุมชนที่นี่จึงบอกเล่าแต่เพียงว่าเป็นคนเมืองมาจากเชียงแสน เกลือเป็นศูนย์กลางของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับคนภายนอก ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของชุมชนจึงเกี่ยวข้ออยู่กับเกลือเป็นหลัก ในยุคสมัยปัจจุบันเกลือในฐานะทรัพยากรทางวัตถุอาจมีความสำคัญน้อยลง แต่บ่อเกลือในความหมายทางประวัติศาสตร์ สถานที่และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้คนและชุมชนกลับมีความหมายมากขึ้น

ชุมชนบ้านหลวงมีประวัติศาสตร์และการบ่งบอกอัตลักษณ์ที่ถูกติดอยู่กับเหตุการณ์ “บ้านหลวงหวงป่า” ที่กลายเป็นประวัติศาสตร์ เป็นตำนานการต่อสู้ เป็นวาทกรรมการอนุรักษ์ป่าในระดับท้องถิ่น เป็นเครื่องบ่งบอกอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านหลวง ที่ส่งผลกระทบตามมาทั้งต่อชุมชนบ้านหลวงเองและชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เหตุการณ์ประวัติศาสตร์นี้กลับกลายเป็นเอกทางประวัติ

ศาสตร์ที่ชุมชนบ้านหลวงซึ่งในปัจจุบันเหลืออยู่เพียงชุมชนในจินตนาการจะต้องแบกรับต่อไปท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ที่การแย่งชิงทรัพยากรทวีความเข้มข้นขึ้น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในการวิจัยนี้จึงเป็นเรื่องราวที่มีลักษณะเฉพาะอยู่ภายใต้เงื่อนไขของเวลาและสถานที่ ความจริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การบอกอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และการใช้ทรัพยากรที่ปรากฏอยู่ในรายงานวิจัยนี้อาศัยข้อมูลและข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ก็จริงอยู่ แต่ในขณะเดียวกันมันก็ถูกผลิตสร้างขึ้นมาจากภายในบริบทของสังคมวิทยาของความรู้ และภายใต้แนวคิดทางวิชาการชุดหนึ่งที่ผู้วิจัยเลือกนำมาใช้ในการให้ความหมายข้อมูล ดังนั้นจึงไม่อาจอ้างว่าเป็นประวัติศาสตร์ชาวบ้านที่สมบูรณ์ในตัวเอง แต่เป็นวาทกรรมทางประวัติศาสตร์ชุดหนึ่ง

Abstract

A study of local history, identification and resource contests of the communities in Nan combined the approaches and methods from history, geography, and anthropology to investigate the vernacular history of the local people unheard and untold in the public transcripts. The author focuses the study on the common themes central to the interrelationship of history, ethnicity, identity and resource uses. To select the case studies, the author used different sub-theme to be the point of departure of the investigation. In so doing, the research project is comprised 5 communities constituting sub-themes of the research enterprise.

All the communities selected for this study surprisingly shared some common characteristics. They all came from somewhere outside the region. All of them were the product of the social dislocation widely known in Lanna history as the age of “put the vegetables in the basket, put the people in the city” (*Keb Pak Sai Sa, Keb Ka Sai Muang*). These 5 communities are relatively different in ethnic identity, cultural assets, history, and resource uses. They make up the mosaic of social and cultural landscapes of Nan. These communities are one or another the dwellers of valley and hill ecosystem characterizing the montane-mainland of Southeast Asia, which shaped history, culture, and identification of people in this region. Transformations of the communities were marked by the incorporation to the modern Thai nation state and developmental state respectively. Livelihood changes and resource struggles were very much generated from development processes mobilized by two prime movers – state and market. Local communities persisted through various forms of resource contests, negotiation and resistance to the powerful social actors. Emerging pluralism and civil society provide political space for local communities to assert their rights over resources and power over themselves. Struggles over resources were often played out in the terrain of cultural politics. Cultural revitalization through construction of history, identity, and re-invention of tradition were employed as strategies to negotiate with other social actors.

Lao Puan community is the ethnic Lao moved to settle here during the period of King Rama III of Siam. Being the ethnic enclave community in the largely Thai social landscape, the Laos in early period had to hide their cultural identities to become Thai during the hype of Thai nationalism and developmentalism. Lao cultural trait was kept inside for own consumption. At the present, as Thai society has become open and tolerate pluralism this Lao-origin community takes a chance to re-construct their history, identities, language, costume, livelihood and ritual materially and symbolically. Thank partly for their affiliation with the valley civilization, Buddhism, sedentary wet rice cultivation and Lao nation-statehood, the likes of Thai hegemony. The fluid identification of being just Puan, Lao Puan, or Thai Puan proved to be useful in harvesting the benefit from the wide range of social and political spaces in modern Thailand.

Two Thai Lue villages selected for this research demonstrate the contest of history, cultural authenticity, and identity diverged from the same origin. Unlike the Lao Puan, these Thai Lue communities, with the “Thai” prefix identity, enjoyed the privilege with the lowland Thai since the settlement period. With their distinctive culture, history, and identification they competed among themselves to commercialize the cultural assets. The contest played out in storytelling about the origin of the ritual

ceremony and descendents of the heroic Chief. The contesting identification was born out of uneven economic development, changing resource endowment and the transformation of cultural assets of the communities into the commodities, which unequally generate economic benefits to the individuals. The two Thai Lue villages have re-constructed the Lue traditions materially and culturally including construction of the statue of their heroic ancestor, Lue-style house, re-enactment of the sacrifice ritual for the guardian spirits. They also operate their own tourism business based on their Lue identification.

Unlike the Lao Puan and Thai Lue, Khamu people are categorized as the hilltribe practicing slash-and-burn agriculture, animist, stateless people, backward in state-led development discourse. Khamu have suffered dearly in the hand of development and conservation discursive practices imposed by the official identification. Often labeled as the labor class Khamu are at the bottom of Thai hierarchical society and vulnerable to be marginalized in the political economic transformation of locality. Khamu local history represents the subaltern history filled with social sufferings. It is a microcosm of larger problems constituting unequal power relations. Facing crisis of losing their livelihood and place-based identity resulted from the reservoir project in favor of the lowland Thai, Khamu have to turn to their culture and identity. Their repertoire of resistance included the construction of history, ethnic identity, spirit, magic, and sorcery to fence off the outside enemies and the enemies within, which are fear, anxiety, and hopelessness.

Bo Klua (salt mine) has its name in national history and in other official records. The study of local history of this community aim to unveil the story about the people whose identity tied with and obscured by this particular resource of importance in the past. The people of Bo Klua mostly say that they are lowland Thai and migrated here from Chiang Saen, the ancient city of Lanna kingdom. However, their cultural practices resemble those of Thai Lue, identification that they deny. Local history of Bo Klua is concerned with the salt production in different period of times. The so-called dark age of salt production was during the siege of communist insurgency in this area. The community was practically isolated from outside and salt trade was halted. The state-led development connected this community to the outside market. Traditional salt production became the first victims of the market force. At the present the salt as material resource may be less valuable but its historical meaning in terms of symbol and identity of the community is becoming significant.

The investigation of Ban Luan local history took the event of peasant uprising to protect the watershed forest as the point of departure. The event seemed to have no historical connection with Ban Luang community. It happened in the very specific context of time and place in Thai political economy. Nevertheless, its significance has been the political ramification of the event on the relationship, the history, and the identification of Ban Luang as the conservationist. The specific event transformed into the local history, the legend, local discourse on forest conservation and the identification, which Ban Luang (imagined) community has to live with it. In many occasions this local discourse and identification has turned itself into the acts of racial discrimination and environment violence.

The local history, identity, and resource uses told in this construction of knowledge are derived from historical facts but shaped by academic discourse of knowledge claim. After all it is another story.